

Redefinicija družine – eksperimentiranje z obstojem naroda

✍ Bogdan Žorž

Po enem letu od smrti g. Bogdana Žorža se ga s spoštovanjem do njegovega življenja in dela radi spominjamo. Ob aktualnih dogodkih spreminjanja Zakona o zakonski zvezi in družinskih razmerjih, ki družino popolnoma drugače opredeljuje, objavljamo njegovo besedilo, ki ga je zapisal pred poskusom spreminjanja družinskega zakonika v letu 2010. Prispevek je še vedno vreden branja, saj opozarja na nekatera pomembna dejstva in posledice, ki jih redefinicija družine prinaša.

Psihoterapija kot stroka lahko pravzaprav zelo malo pove o vprašanjih, ki razvneajo slovensko javnost ob pripravah na nov družinski zakonik. Prvi problem je v tem, da je psihoterapija razmeroma mlada stroka, ki si pravzaprav šele utira pot med strokovne poklice, in zato razpolaga z zelo malo lastnimi raziskavami in študijami; prvenstveno se usmerja v raziskave in študije, ki so neposredno pomembne za psihoterapevtske postopke in procese. Tako praktično ne poznam nobene raziskave ali študije, ki bi bila izvirno psihoterapevtska in bi jo lahko neposredno uporabil kot osnovo za strokovna stališča ob predlaganih rešitvah. Drugo vprašanje pa sega na področje

etike. Psihoterapija je usmerjena v pomoč posamezniku v stiski, ne glede na njegovo nacionalno, rasno, versko, spolno, politično ali kakršno koli pripadnost ali opredelitev. Če hoče biti psihoterapija odprta, se ne sme opredeljevati do vprašanj, ki bi bila lahko razumljena kot poniževanje, razvrednotenje ... določenih posameznikov ali skupin. Ko govorimo o širitvi definicije družine na istospolne skupnosti, o posvojitvah istospolnih parov in podobno, pa se zelo hitro znajdemo v polju takšnega vrednotenja oz. se vsaj neko pojasnjevanje lastnih stališč zelo hitro interpretira kot vrednotenje. Dejansko se psihoterapevti zelo malo vključujejo v te naše razprave ob predlogu novega družinskega zakonika. Toda sam tega ne razumem kot neko brezbržnost ali mlačnost psihoterapevtov, ampak kot vztrajanje na načelih strokovne etike!

Zato se bom tudi sam v nadaljevanju trudil spoštovati ta etična načela. Ne bom se skliceval na svojo psihoterapevtsko stroko, sem si pa kot psihoterapevt nabral kar nekaj izkušenj in spoznanj, ki se mi zdijo pomembna in uporabna tudi pri opredeljevanju ob tem predlogu zakona. Morda bo tudi kak poslanec, ne glede na svojo politično pripadnost, prebral ta razmišljanja in jih uporabil pri oblikovanju svojih stališč.

Ker pa se – žal – večina razprav okrog novega predloga družinskega zakonika vrti okrog vprašanj istospolnih partnerjev, želim najprej razjasniti nekaj svojih stališč in pogledov na ta vprašanja.

Kot psihoterapevt se trudim v vsakem človeku najprej videti – človeka, sebi enakovrednega. Kot kristjan grem

še korak dlje in poskušam v vsakem človeku videti bitje, ustvarjeno po božji podobi. In če še naprej sledim krščanskemu izročilu – v vsakem človeku se trudim videti odsev Boga. Posameznikove stiske, težave, problemi ... pa naj bodo še tako veliki, hudi, te podobe ne morejo spremeniti; ostaja pač človek s svojimi stiskami. Tudi posameznikove zavestne opredelitve – ideološke, politične, verske, nazorske ali kakršne koli pač že – te podobe ne morejo spremeniti. Lahko se ne strinjam z neko posameznikovo odločitvijo, izbiro, opredelitvijo, a jo sprejemam kot njegovo izbiro. Sem prištevam tudi vprašanja spolne usmerjenosti, še posebej zato, ker ostaja še vedno nejasno, kolikšen delež imajo pri tej spolni usmerjenosti človekovi geni, kolikšen delež vplivi okolja (vzgojni in drugačni) ter kolikšen delež posameznikova zavestna izbira.

To so seveda načelna stališča, pa tudi konkretna, povezana z vprašanji, ki jih odpira predlog družinskega zakonika, niso nič drugačna. V svojem življenju se srečujem z istospolno usmerjenimi ljudmi na različnih področjih in vedno znova mi ta srečanja potrjujejo moje prepričanje, da spolna usmerjenost sama zase ne vpliva na to, kako 'dober človek' je posameznik. Srečal sem učitelje, vzgojitelje, zdravnike, psihoterapevte ... obeh spolov, ki zelo kakovostno opravljajo svoje delo in jim lahko brez zadržkov zaupam. Tudi duhovnike z istospolno usmeritvijo sem srečal, ki so dobri duhovniki, vredni zaupanja! Pa tudi to so še vedno bolj splošne izkušnje. Srečal sem starše z istospolno usmerjenostjo, ki jih cenim in spoštujem kot dobre

starše. Seveda so med njimi tudi taki, ki bi jih lahko označil kot 'slabe' starše, a taki so tudi med heterospolno usmerjenimi.

Kljub vsemu najdemo kar nekaj raziskav in študij na temo spolne usmerjenosti, starševstva, vzgoje. Toda že dosedanje razprave so pokazale, da so vse te študije in raziskave bolj ali manj nekoristne. Služijo le za dodatno prepričevanje že prepričanih, saj jih tako ali tako lahko razume vsak po svoje in razlaga, kot se mu pač glede na njegova stališča do teh vprašanj zdi primerno.

In vendar si bom postavil nekaj vprašanj ter poskušal nanje odgovoriti, pač s pomočjo svojega znanja ter svojih strokovnih in življenjskih izkušenj.

Ali je lahko istospolno usmerjen oče dober oče? Lahko, v to sem prepričan. Dovolj takih primerov sem že srečal, da to možnost dopuščam.

Ali je lahko istospolno usmerjena mama dobra mama? Tudi tu je moj odgovor lahko samo pritrdilen.

Seveda ne pomeni, da so vsi istospolni moški dobri očetje in vse istospolne ženske dobre mame – ampak tudi vsi heterospolno usmerjeni moški niso dobri očetje in vse heterospolno usmerjene ženske niso dobre mame. Tudi s statistiko, s statističnimi podatki si žal ne moremo pomagati. Tudi če bi imeli zelo verodostojne podatke, bi jim pač tisti, ki vanje nočejo verjeti, ne verjeli in bi mahali z nasprotnimi podatki.

Ampak to zgornje pravzaprav niti ni ključno! Ključno je nekaj drugega!

Otrok za zdrav razvoj potrebuje očeta in mamo. To je – upam vsaj, da je tako – nesporno. In gornji vprašanja je zato treba postaviti drugače, obrnjeno.

Torej: ali je lahko istospolno usmerjen moški dobra mama? In moj odgovor bo, jasno in odločno – *ne!* Preprosto zato, ker *ni* mama!

Pa še naprej: ali je lahko istospolno usmerjena ženska dober oče? In moj odgovor bo spet, jasno in odločno – *ne*; pač zato, ker *ni* oče!

Seveda določen del otrok odrašča brez enega od staršev ali celo brez obeh in kljub temu odraste v zdravo osebnost. Lahko odrašča ob rejnikih, celo samo ob nekih vzgojiteljih v zavodih, lahko ob posvojiteljih in kljub temu odraste v zdravo osebnost. Vendar pa

je verjetnost in tudi pogostost nekih osebnostnih težav pri takem odraščanju večja kot pri odraščanju v popolni, pravi družini. Nisem raziskovalec in ne vodim statistike svojega terapevtskega in svetovalnega dela, sem pač praktik. A če bi poskušal dati neko zelo grobo oceno svojih lastnih izkušenj dela z več tisoči otrok in njihovih družin, bi bila ta naslednja: več kot dve tretjini otrok, s katerimi sem se srečal zaradi njihovih težav, prihaja iz razbitih, enostarševskih, rejniških, posvojiteljskih ali kako drugače nepopolnih družin. Seveda vemo, da dve tretjini današnjih otrok, ne glede na krizo družine, o kateri tako radi govorimo, še vedno živi v popolnih družinah. Razlika je dovolj zgovorna in ne rabi komentarjev!

Zato bom z vsem spoštovanjem do istospolno usmerjenih jasno zapisal: tisto, kar želim našim otrokom za zagotavljanje njihovega zdravega razvoja, je zdrava, popolna družina! So otroci, ki so iz različnih razlogov za to družino že tako ali tako prikrajšani. Dolžnost družbe, države je, da jim pomaga čim ustrezneje zapolniti ta primanjkljaj, ne pa da določa okolje, ki je samo po sebi nepopolno, za – popolno!

In tu smo pravzaprav pri ključnem problemu – definiciji družine.

Zakonodajalec nam ponuja novo definicijo družine, ki pojem družine širi na praktično vsako življenjsko skupnost, v kateri živi otrok. Zakonodajalec to utemeljuje s tem, da je treba definicijo družine posodobiti, razširiti na nove oblike življenjskih skupnosti z otrokom, in kot potrebo po zagotavljanju in izenačevanju otrokovih pravic.

V ozadju takšnih stališč je spoznanje, da je družina v krizi, da se dogajajo sociološke spremembe in da se je treba temu prilagajati.

O tem imam svoje mnenje, svoje poglede. Najprej vprašanje 'krize'. Ali je res družina v krizi šele zadnja desetletja, kot nas kar naprej prepričujejo? V čem je ta kriza? Če gre za krizo odnosov med družinskimi člani – med zakoncema, med starši in otroki – potem ni treba biti preveč razgledan za spoznanje, da se je človeštvo soočalo s temi krizami družinskih odnosov od pradavnine, to ni nič novega! Od vedno so obstajale

krize v odnosih med zakoncema (danes jim rečemo partnerske krize), od vedno so obstajale krize zakonske zvestobe, od vedno so obstajali zakonski odnosi, ki so pravzaprav razpadli, ki niso več delovali, od vedno so obstajali tudi izvenzakonsko rojeni otroci in tako naprej. Da ne govorim o čisto posebnih krizah, ki so jih povzročale vojne (odhodi mož na vojsko ...), bolezni, naravne in druge nesreče, ki so povzročale, da so družine tako ali drugače trpele, celo razpadale ...

Zato tako trmasto vztrajam na stališču, ki se sicer močno razlikuje od splošno veljavnega, da v naši dobi ni neke posebne krize družine oziroma ta 'kriza' ni nič bistveno drugačna, kot je bila od pradavnine. Gre pač za dejstvo, da družina ni nikakršna idilična skupnost, kot jo včasih slikajo pravljice in opevajo pesniki, ampak skupnost ljudi z vsemi človeškimi lastnostmi, razlikami, razhajnji in problemi ter težavami, ki jih to prinaša.

Razlika, in to bistvena, je v odzivanju na to 'krizo'. V preteklosti so se vsi družbeni sistemi s to krizo soočali tako, da so poskušali družino ohraniti – zavedajoč se, da je družina 'osnovna celica družbe', kar je že tako zelo nesporno stališče, da o njem ne kaže izgubljati besed. Zavedali so se, da razpad družine pomeni razpad družbe, razpad naroda.

No, v teh prizadevanjih za ohranitev družine oblasti – naj si bo svetne ali verske – niso vselej izvajale samo dobrih ukrepov, bodimo pošteni. Zagotovo najpomembnejši pozitiven ukrep, če ga tako označim, je dodelitev statusa nekake svetosti družini – statusa, da je družina sveta, nadvse pomembna, nedotakljiva. Med škodljive (gledano iz zornega kota današnjega vedenja) pa bi brez dvoma lahko šteli neko bolj ali manj očitno toleranco za nasilje v družini.

Oboje sem omenil zato, ker je pomembno za razumevanje današnje situacije!

Dvajseto stoletje je stoletje velikih sprememb. Vojne, nagel gospodarski, tehnološki in nasploh znanstveni razvoj, s katerim je povezano razslojevanje družbe, blagostanje in potrošništvo, razvoj svoboščin, človekovih

pravic, pa individualizem ... in še marsikaj bi lahko naštel kot pomembno za razumevanje odnosa do družine. Z razslojevanjem, zaposlovanjem in preseljevanjem se je najprej pričel razpad velike družine, ki so jo poleg otrok in staršev sestavljali še stari starši, pa tudi drugi člani (strici, tete ...). Tako je družina dejansko začela postajati bolj ranljiva, obenem pa so notranje težave, pri reševanju katerih so prej sodelovali tudi drugi člani te velike družine, postajale večje, težje rešljive.

Ta problem se kar vleče. Prve družinske zakonodaje so nastajale v obdobju individualizma moderne dobe in v duhu zgoraj zapisanega že v začetku pravnega urejanja izrinile stare starše iz družine. Ne glede na to, kaj se dogaja v resničnem življenju, ne glede na pomembno vlogo starih staršev tudi še danes in ne glede na še tako zajetne kupe tehtnih, zelo strokovnih raziskav, ki kažejo na pomemben delež starih staršev v ohranjanju družine in v vzgoji, tudi sedanj predlog družinskega zakonika sledi starim modnim trendom in stare starše ponovno izključuje. In tako izpušča pomembno možnost, ki bi brez obremenjevanja družinskega proračuna pomembno prispevala k ohranjanju družine!

In v tem dvajsetem stoletju so se pričele oblasti drugače odzivati na družinske težave. Najprej, kar je dobro, s povečevanjem skrbi za otroka in njegove pravice, kar je pomenilo, da družba (država) vse bolj 'kuka' tudi v do sedaj pogosto nedotakljivi prostor družine. Vzporedno, zlasti z individualizmom, pa so se začele postavljati v ospredje pravice posameznika. Začele so se postavljati zahteve po razvezi, po tem, da bi država naredila družino bolj 'ohlapno' – in države zahodnega demokratičnega sveta so začele tem zahtevam slediti, sklicujoč se na demokracijo. Pomemben vpliv na to je prihajal, se ve, tudi iz držav vzhodnega, komunističnega sveta, kjer je bila družina že tako ali tako zaradi ideoloških razlogov obsojena na uničenje. Torej: to, čemur danes pravimo 'kriza družine', je posledica ukrepov, ki so jih sprejemale oblasti!

In sedaj k našemu novemu predlogu zakonika in redefiniranju družine.

Kaj pravzaprav ta 'redefinicija' pomeni? Pomeni, da je družina po tej novi definiciji pravzaprav kakršna koli skupnost z otrokom. Ko bo zakon sprejet, če bo, torej krize družine v trenutku ne bo več! Saj bo vendar prav vsaka skupnost z otrokom družina, vsaka bo dobra, zdrava ... Pa s tem sploh ne karikiram stvari!

Da bi to še nekoliko pojasnil, si bom pomagal z nekim drugim primerom, resničnim, iz naše stvarnosti.

Poleg krize družine imamo tudi gospodarsko krizo, ki povzroča revščino. Vse več ljudi je, ki živijo v revščini, in vlada se je morala na to odzvati. Naročila je izračun minimalnih življenjskih stroškov in študija je pokazala, da je minimalna plača nižja od minimalnih življenjskih stroškov. Vlada je zato predlagala sprejem zakona o povečanju minimalne plače, kar je razumljivo, če naj pomaga ljudem v revščini, pa čeprav si je s tem nakopala nezadovoljstvo in kritike delodajalcev.

Ali bi se lahko vlada odločila za drugačno pot? Seveda, in še zelo enostavna bi bila ta pot! Pojem 'minimalnih življenjskih stroškov' namreč ni nekaj absolutnega, 'svetega'. To je vendar vsakemu jasno! V deželah z lakoto pomeni pojem 'minimalnih življenjskih stroškov' pest riža na dan! No, pri nas ni lakote, pest riža ne zadošča, pa je kljub temu zbir izdatkov, ki so vključeni v metodologijo, tako ali drugače nek dogovorjen zbir, ki ga je mogoče tudi spremeniti. Če bi torej vlada spremenila metodologijo, bi, recimo, ugotovili, da dosedanja minimalna plača celo presega minimalne življenjske stroške. Revščine nenadoma ne bi bilo več, delodajalci in država bi prihranili ... Le da bi tak manever vsak takoj spregledal in si ga nihče ne upa niti predlagati!

Pa vendar: pri družini je država naredila prav to! Ob ugotovitvah, da se z našo družino dogaja nekaj slabega, nezdravega, da je potrebno ukrepanje države, je država svoj ukrep predvidela tako, da spremeni definicijo družine – in problemov ne bo več!

Toda vse to, kar sem napisal, pravzaprav ni najpomembnejše. Najpomembnejše, jaz bi dejal najbolj tragično, je, da se država s takšno redefinicijo

jo družine spušča v nov eksperiment, ki je lahko usoden za obstoj naroda!

Zavedam se, da bo ob gornji trditvi večina ljudi omalovažujoče zamahnila z roko. Zato bi rad spet pogledal v našo bližnjo preteklost.

Dvajseto stoletje sem zgoraj predstavil kot stoletje velikih sprememb. Dvajseto stoletje pa je bilo tudi stoletje velikih eksperimentov, ki so se nekontrolirano izvajali kar na celi populaciji, kar z načinom velikih revolucij. Veliko je bilo takih eksperimentov, pa bom za zgled navedel le dva.

Prvi tak eksperiment je s področja kmetijstva. Znanost je izumila umetna gnojila, kemična sredstva za zatiranje škodljivcev in zdravljenje bolezni rastlin, kmetijske stroje ... Zelo obetavni izumi – zagotovo sami na sebi resnično dobri. In pojavila se je ideja, da bi z uporabo vseh teh izumov enkrat za vselej odpravili lakoto s tega sveta! Kako lepa, plemenita ideja – kdo ji ne bi prisluhnil! Politiki so ji prisluhnili in pričela se je 'kmetijska revolucija'. No ja, res je nekaj malih kmetov propadlo, obubožalo – a države so jim pomagale. Oglašali so se tudi nekateri naravovarstveniki – a kdo bi poslušal te nazadnjaške zanese-njake! Pomembno je bilo, da so na trg pričeli prihajati lepi, zdravi in poceni kmetijski pridelki! Očitno je postajalo, da je iztrebljenje lakote le še vprašanje časa ... Toda ... Voda je čedalje bolj onesnažena, humusna plast v zemlji siromašna itn. Ekološko uničen planet, ki je bilo še pred nekaj desetletji le neko brezvezno govoričenje nazadnjaških zanesenjakov, ki ne razumejo razvoja, postaja stvarnost. In kot v posmeh – je lakote na svetu le čedalje več ...

Pa še primer s področja vzgoje. V sredini dvajsetega stoletja se je pojavila ideja permisivne vzgoje. Mamljiva je bila, posebej za prebujajoče se zavedanje o otrokovih pravicah. Obetala je vzgojo brez nasilja, brez prisile, obljubljala je vzgojo zdravih osebnosti brez travm, zavor in motenj, polne življenjske energije in ustvarjalnosti ... Kdo ne bi verjel tako prepričljivim ponudbam, pa še tako zelo 'v duhu časa' je bilo vse to! In tu je bila 'vzgojna revolucija', ki je v hipu pometla z vsem, kar je dišalo po 'nazadnjaški', 'temačni', 'mračnjaški' ... preteklosti. Toda – o rezultatih ne bom pisal, saj so očitni!

Ta dva primera sem izbral zato, ker sem se tudi sam poistovetil z obema. Ker sem doma s kmetov, sem se navduševal nad kmetijsko revolucijo. Že kot študent psihologije sem se začel navduševati nad permisivno vzgojo in vanjo neomajno verjel!

Toda ko je prišel 'čas streznitve', sem se bil pripravljen iz teh dveh 'revolucij' nekaj naučiti. Ljudje smo učeča se bitja. Še največ se naučimo iz svojih napak.

Pa poglejmo, kaj smo se kot družba naučili iz teh dveh kritih eksperimentov, ki sta se pokazala kot katastrofalni napaki, zmoti.

Saj se v resnici danes že vsi zavedamo, kako kruta zmota sta bila oba eksperimenta. Pa vendar se skoraj nič ne spremeni – ali vsaj, spreminja se izredno počasi, s težavo. Saj je to tudi razumljivo – poti nazaj ni več, kako naprej, pa ne vemo zagotovo. Ali naj dravimo v nove eksperimente? Ali naj gremo počasi, da ne bi delali novih napak? Toda – kako počasi je pa sploh dovolj hitro, da ne bi bile posledice eksperimenta dolgoročno preveč usodne?

To, čemur smo priča pri predlogu novega družinskega zakonika, je spet nov eksperiment, ki ga ideologi pospremljajo na pot z zelo lepimi besedami. Tako kot je veljalo prav za vse druge podobne eksperimente v naši bližnji preteklosti: enakost, enake pravice ipd.

Mar se res nismo ničesar naučili iz teh dosedanjih krutih eksperimentov? Mar se tudi iz eksperimenta, ki mu rečemo komunistična revolucija, nismo nič naučili?

No, morda pa se je Evropa vendarle nekaj naučila! In, kot vse kaže, Evropa vendarle ni pripravljena na tako krute eksperimente. Ni pa pripravljena lepih idej tudi zavrniti. In morda je majhen narodek, kakršen smo Slovenci, ravno pravšnji, da se uporabi za eksperiment, za 'poskusnega zajčka'. Če eksperiment pripelje do degeneracije, do propada takšnega narodka, za Evropo to ne bo posebno velika škoda. Če se bo Evropa iz tega naučila nekaj pomembnega, to pač ne bo pretirano visoka cena.

Ostaja le eno vprašanje za vse nas in še posebej za naše poslance: smo res pripravljeni biti poskusni zajčki? ■

Umetnik in hčerka

Gabrijel Stupica: Lucija v starinskem oblačilu, okrog 1953

✍ Milček Komelj

Gabrijel Stupica je naslikal svojo nekajletno hčerko Marijo Lucijo v osnovi realistično, pred temnim ozadjem in v starinskem oblačilu, zato celopostavni portret na prvi pogled učinkuje kot podoba iz umetnostnozgodovinskega muzeja. Razlog za to je gotovo v Stupičevem občudovanju starih slikarskih mojstrov, posebno španskih, Goye, Velazqueza in El Greca.

Stáko upodobitvijo se je Stupica izkazal kot izvrsten mojster, kot bi v resnici 'tekmoval' z znanjem starih, kakršno jim je dajal za vzor že njegov predvojni zagrebški akademjski profesor Ljubo Babić. Na taki osnovi je umetnik naslikal punčkin obraz z vso življenjsko prepričljivostjo, na sliki pa prevladuje sijoče svetla, visoko prepasana svilena draperija, ki s svojo bujno imenitnostjo deklico že kar plemiško povzdigne. Ne glede na to, od kod Stupičevi hčerki taka noša, je bistven prav njen historični nadih, saj je videti, da je umetnik na deklico v resnici pogledal kot na motiv s starodavne španske slike.

Sama Marija Lucija Stupica mi je nekoč dejala, da so ugibanja o globljih pobudah za take 'aranžmaje' v bistvu nepotrebna. Oče naj bi jo pogosto slikal, ker se mu je v ateljeju kot otrok nenehno motala pod nogami ter se rada šemila v materina oblačila. Toda kljub takim prigodniškim izhodiščem je očitno, da je umetnik v ugledanih prizorih dojel globlji ustvarjalni vzgib. Kot lahko razberemo iz dokumentarnih fotografij v njegovi monografiji,

je deklico tudi sam oblačil v starinske obleke ali v belo poročno nošo, na pričujoči podobi pa jo je zavestno naslikal kot pravicato princeso.

Dekličin zvedavo in radoživo strmeči okrogel obraz je naslikal slikovito, a v jedru plastično zgoščeno, v duhu nekdanjega baroka. Hkrati kot v starinskem oblačilu jo je naslikal tudi kot bolj izgubljeno krhko punčko, sedečo na zanjo previsokem stolu. Komaj nekaj let pozneje, zlasti po obisku Pariza leta 1955, pa je prestopil v nov, modernejši slikarski jezik, v katerem je poudaril izraz oziroma idejo s preoblikovanjem obličij, večjo stilizacijo in sploščenostjo podob. Zato je tedaj njen obraz tudi ekspresivno deformiral ter hčerko upodabljal ob mizi z igračkami, ki žive svoje lastno magično življenje, otrok ob njih pa je postal samotno bitje, izgubljeno v temini sveta in strmeče v neznanu.

Stupica je kot umetnik nad hčerko hkrati tudi očetovsko bdel. Na sliki *Avtoportret s hčerko*, ki pomeni enega od ustvarjalnih vrhov v njegovem novem, še potencirano temačnem obdobju, se je deklica stisnila k očetu, da bi jo zavaroval pred nevarnostmi. Upodabljal jo je tudi v poznejšem času in, kot radi komentirajo, tako spremljal njeno odraščanje. Vendar je v vse bolj simbolnih interpretacijah na njegovih platnih v resnici ostala za vedno majhna punčka, le da jo je pričel po prehodu v svetlo obdobje dojemati kot Floro, kot ustvarjalno navdihovalko v podobi lebdječega nekritelatega angela, ter kot Viktorijo, torej zmagovalko. V vrsti njegovih nevest pa sicer neznanu deklico ponovno vidimo v belih oblačilih in s suhim šopkom ali venčkom, toda vse pogosteje spremenjeno v zaskrbljeno in skrušeno revo ter celo kot groteskno zgrbančeno starko.